

PHASELIS | Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies
Volume II (2016)

Phaselis'in Yeni Konukları ve Phaselislilerin Tüketmediği Balıklar

The Latest Visitors to Phaselis and the Fish not Consumed by the People of Phaselis

Mehmet GÖKOĞLU

PHASELIS: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcı-lara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

PHASELIS: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten makaleler derginin web sitesinde (journal.phaselis.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume II: Ocak-Aralık 2016) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Makale Künyesi M. Gökoğlu, "Phaselis'in Yeni Konukları ve Phaselislilerin Tüketmediği Balıklar". *Phaselis II* (2016) 1-7. DOI: 10.18367/Pha.16001
Kabul Tarihi: 17.03.2016 | Online Yayın Tarihi: 1.04.2016

Editörya Phaselis Research Project
www.phaselis.org

Phaselis'in Yeni Konukları ve Phaselisliilerin Tüketmediği Balıklar

The Latest Visitors to Phaselis and the Fish not Consumed by the People of Phaselis

Mehmet GÖKOĞLU*

Öz: Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü tarafından sürdürülmekten olan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Phaselis ve Territoriumu Yüzev Araştırması başlıklı proje kapsamında yürütölen disiplinlerarası araştırmaların bir kolu da kent ve hinterlandındaki biyolojik çeşitliliğin tespit edilmesini içermektedir. Bu içerik doğrultusunda ve de Phaselis periferisindeki karasuları genelinde gerçekleştirilen denizel biyo-çeşitlilik odaklı çalışmalarda Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra Akdeniz ekosistemine dâhil olan ve de Kızıldeniz kökenli 28 familyaya ait 44 lesepsiyan balık türü tespit edilmiştir.

Kızıldeniz orijinli bu türlerden *Etrumeus golanii*, *Saurida lessepsianus*, *Sphyræna chrysotaenia*, *Sphyræna flavicauda*, *Nemipterus randalli*, *Fistularia commersoni*, *Plates quadrilineatus*, *Alepes djedaba*, *Hemiramphus far*, *Sillago suezensis*, *Upeneus pori*, *Upeneus moluccensis*, *Siganus rivulatus*, *Siganus luridus*, *Scomberomorus commerson*, *Pamadasys stridens*, *Sargocentrum rubrum* gibi balıklar bugün Antalya Körfezi balıkçılığı için önemli türler olmasına rağmen Phaselis halkı bu türlerin hiç birini gıda olarak tüketmemiş ve Akdeniz'de de görmemiştir.

Anahtar Sözcükler: Phaselis · Lessepsiyan · Göç · Balık · Türler

Abstract: The research undertaken within the project, *The Republic of Turkey, Ministry of Culture and Tourism, The Survey of Phaselis and its Territorium*, conducted by the Mediterranean Civilizations Research Institute, Akdeniz University, includes determining the biological diversity within the city and in its hinterland. In this respect, within the marine bio-diversity research conducted within the territorial waters around the ancient city of Phaselis, 44 lessepsian species of 28 genus of Red Sea origin have been identified. These came into the Mediterranean ecosystem as a consequence of the opening of the Suez Canal which links the Mediterranean and the Red Sea.

Of these species of Red Sea origin, fish including: *Etrumeus golanii*, *Saurida lessepsianus*, *Sphyræna chrysotaenia*, *Sphyræna flavicauda*, *Nemipterus randalli*, *Fistularia commersoni*, *Plates quadrilineatus*, *Alepes djedaba*, *Hemiramphus far*, *Sillago suezensis*, *Upeneus pori*, *Upeneus moluccensis*, *Siganus rivulatus*, *Siganus luridus*, *Scomberomorus commerson*, *Pamadasys stridens*, *Sargocentrum rubrum* are of importance in terms of fishery in the Gulf of Antalya. However the people of Phaselis in antiquity neither consumed any of these species for food, and nor saw them in the Mediterranean Sea.

Keywords: Phaselis · Lessepsian · Migrants · Fish · Species

Giriş

Phaselis antik kenti Levantine olarak adlandırılan Doğu Akdeniz coğrafyası üzerinde, Antalya - Kumluca karayolu üzerinde ve de Antalya'nın güney batısında yer almaktadır. Kent Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemleri boyunca Lykia Bölgesi'nin doğu kıyısının en önemli

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Yetiştiriciliği Anabilim Dalı, Antalya. mehmetgokoglu@hotmail.com

liman yerleşimlerinden biri olma özelliğini korumuştur. Phaselis; Kuzey Limanı, Askeri (Orta-Merkez) Liman ve de Güney Limanı olmak üzere toplamda üç limana sahiptir¹. Bu liman kentinin en önemli gelir kaynaklarından biri balıkçılık olmasına rağmen Akdeniz'deki balık türlerinden birçoğunu Phaselisliler ne görmüş ne de tüketmişlerdir.

Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılmasıyla birlikte Kızıldeniz aracılığıyla Akdeniz ve Hint Okyanusu arasında bağlantı kurulmuştur. Bu bağlantı yoluyla İndo-Pasifik orijinli birçok organizma Akdeniz'e göç etmiştir. Bu göçe günümüzde "Lesepsiyan göç" adı verilmektedir². Şu ana kadar Süveyş Kanalı aracılığı ile Akdeniz'e ca. 100 farklı balık türü göç etmiştir³. Bu türlerden bir kısmı Akdeniz ekosistemine adaptasyon sağlayabilmiş ve de popülasyonlarını oluşturabilmişlerdir⁴.

Levantine olarak terimlendirilen Doğu Akdeniz'in ekosistemi, Akdeniz'in diğer bölgelerine oranla kısmen daha sıcak ve de daha tuzlu karasularını bünyesinde barındırır. Bu farklılık nedeniyle lesepsiyan türler daha çok bu bölgede görülmektedir⁵. Örnek olarak İsrail'in Akdeniz kıyılarında Kızıldeniz orijinli ca. 100 farklı balık türü tespit edilmiştir⁶. Şu ana kadar Antalya Körfezi için bu sayı 54 türdür⁷.

Phaselis antik kentinin içinde bulunduğu Antalya Körfezi de Levantine olarak adlandırılan doğu Akdeniz ekosistemi içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle Phaselis antik kenti periferisindeki karasuları da Lesepsiyan göçlerin en çok görüldüğü bölgeler arasında yer almaktadır⁸.

Doğu Akdeniz (Levantine) ekosistemi içerisinde yer alan Phaselis Antalya Körfezi'nin batı kıyısında yer alır. Kentin MÖ. VII yüzyılda Rhodos Adası'ndaki Lindos kentinden gelen kolonistler tarafından kurulduğu yönünde söylenceler mevcuttur. Konuşlandıkları lokasyon itibarıyla kent her türlü hava koşulunda gemilerin rahatlıkla barınabileceği üç limana sahiptir. Kuruluş efsanesine göre arazisinin sahibi Kylabras adlı bir çobandır. Lindoslular bölgeye ulaştığında ve burada yeni bir kent kurmak istediklerinde bu çobana rastlamışlar ve söz konusu kent arazisi karşılığında arpa ekmeği mi; yoksa tuzlu balık mı istediğini sormuşlardır. Çoban Kylabras tuzlu balığı tercih etmiş ve kent böylece bu arazi üzerinde kolonize edilmiştir⁹. Phaselis halkı için balık ve balıkçılık bu söylence açısından oldukça önemli bir yere sahip olup halk tanrılara zaman zaman kurutulmuş tuzlu balık sunularında bulunmaya başlamıştır.

Bu araştırmamızda, Akdeniz ekosistemine sonradan ilave olan, antik Phaselis halkının o dönemde göremediği ve tüketemediği balık türlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Metod

Araştırmamız, Phaselis ve çevresinde (Olympos, Üçadalar, Maden koyu, Tekirova koyları, Alacasu koyu, Kemer, Sıçanadası) 2015 yılı yaz ayları boyunca yürütülmüştür. Araştırma materyallerimizin bir kısmı bu bölgede trol, olta, zıpkın, fanyalı ağ, paraketa avcılığı yapan balıkçılardan örneklenmiştir. Phaselis kentinde ise fotoğraf çekimlerimiz Scuba dalışı ve Canon Power Shot G12

¹ Aslan – Baybo 2015; Arslan – Tüner Önen 2015, 200 vdd.

² Golani – Sonin 1992.

³ Goren *et al.* 2013.

⁴ Iglésias – Frotté 2015.

⁵ Goren *et al.* 2013.

⁶ Goren *et al.* 2013.

⁷ Gökoğlu – Teker 2015.

⁸ Gökoğlu *et al.* 2013.

⁹ Arslan – Tüner Önen 2014, 292; Tüner Önen – Yılmaz 2015, 124 vd.

marka dijital fotoğraf makinası ve WP-DC34 marka hausing kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen örnekler Akdeniz Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin laboratuvarlarına getirilmiş ve burada tayı anahtarlarıyla tür teşhisleri yapılmıştır.

Bulgular

Phaselis ve çevresinde yaptığımız araştırmada 28 familyaya ait 44 lesepsiyan balık türü tespit edilmiştir. Bu türler Tablo 1'de verilmiştir.

Türkçe adı	Familya	Tür
Akdeniz Hamsisi, Yuvarlak Sardalya Yağlı Sardalya, Sivriburun Sardalya	Clupeidae	<i>Etrumeus golanii</i> <i>Dussumieria elopsoides</i>
Lokum Balığı, Isgarmoz	Synodontidae	<i>Saurida lessepsianus</i>
Naylon Balığı, Hindistan Balığı	Holocentridae	<i>Sargocentrum rubrum</i> (Fig. 1)
Domuz balığı	Monacanthidae	<i>Stephanolepis diaspros</i>
Balon Balıkları	Tetraodontidae	<i>Lagocephalus spadiceus</i> <i>Lagocephalus suezensis</i> (Fig. 2) <i>Lagocephalus sceleratus</i> (Fig. 2) <i>Torquigener flavimaculosus</i> <i>Tylerius spinosissimus</i>
Kardinal balıkları	Apogonidae	<i>Apogonichthyoides pharaonis</i> <i>Cheilodipterus novemstriatus</i> (Fig. 3) <i>Jaydia queketti</i> <i>Jayda smithi</i> <i>Ostorhinchus fasciata</i>
Lapın Balığı	Labridae	<i>Pteragogus pelycus</i> (Fig. 4)
Kaligomid	Callionymidae	<i>Callionymus flamentosus</i> <i>Synchiropus sechellensis</i>
Baraküda, Deniz Turnası	Sphyraeinae	<i>Sphyraena flavicauda</i> <i>Sphyraena chrysotaenia</i>
Dil Balığı	Cynoglossidae	<i>Cynoglossus sinusarabici</i>
Kıl Kuyruk Mercan	Nemipteridae	<i>Nemipterus randalli</i> (Fig. 5)
Kulah Balığı, Trampet Balığı	Fistularidae	<i>Fistularia commersoni</i>
Didekli, Çomak Balığı	Hemiramphidae	<i>Hemiramphus far</i>
Uçan Balık	Exocoetidae	<i>Parexocoetus mento</i>
	Teraponidae	<i>Plates quadrilineatus</i>
Sarı Tral	Carangidae	<i>Alepes djedaba</i>
	Sillaginidae	<i>Sillago suezensis</i>
Kum Barbunu	Mullidae	<i>Upeneus pori</i> (Fig. 6)
Nil Barbunu, Paşa barbunu		<i>Upeneus moluccensis</i> (Fig. 6)
Mağara Balığı	Pempheridae	<i>Pempheris vanicolensis</i> (Fig. 7)

Esmer Sokar	Siganidae	<i>Siganus luridus</i>	(Fig. 8)
Beyaz Sokar		<i>Siganus rivulatus</i>	(Fig. 8)
Ceylan Palamutu	Scombridae	<i>Scomberomorus commerson</i>	
Kaya Balıkları	Gobiidae	<i>Oxyurichthys petersi</i> <i>Vanderhorstia mertensi</i>	
Papağan Balığı	Scaridae	<i>Scarus ghobban</i>	(Fig. 9)
Girtgirt, Gargur	Haemulidae	<i>Pomadasys stridens</i>	
Atherina	Atherinidae	<i>Atherinomorus forskali</i>	
Timsah Balıkları	Champsodontidae	<i>Champsodon vorax</i> <i>Champsodon capensis</i> <i>Champsodon nudivittis</i>	(Fig. 10)
Blenid	Blennidae	<i>Petroscirtes ancyllodon</i>	
Aslan Balığı, Akrep Balığı	Scorpaenidae	<i>Pterois miles</i>	(Fig. 11)

Tablo 1. Phaselis Kenti Çevresinde Tespit Edilen Leseptsiyan Balık Türleri

Fig. 1. Phaselis Kayalıklarında Nylon Balığı (*Sargocentrum rubrum*) (Foto: Adnan BÜYÜK)

Fig. 2. Phaselis Balon Balıkları (Üst) *Lagocephalus suezensis* (Alt) *Lagocephalus sceleratus*

Fig. 3. Kardinal Balığı (*Cheilodipterus novemstriatus*) (Foto: Adnan BÜYÜK)

Fig. 4. Phaselis Kayalık Bölgesinde Yakalanmış Bir Lapin Türü *Pteragogus pelycus*

Fig. 5. Phaselis Bölgesinde Olta ile Yakalanmış Kılıkuyruk Mercan (*Nemipterus randalli*)

Fig. 6. Kum Barbunu (*Upeneus pori*) ve Paşa Barbunu (*Upeneus moluccensis*) (Altta)

Fig. 7. Phaselis Kayalıklarından Yakalanmış Mağara Balığı (*Pemperis vanicolensis*)

Fig. 8. Phaselis Kayalıklarından Yakalanmış (üst) Beyaz Sokar (*Siganus rivulatus*) ve (Alt) Esmer Sokar (*Siganus luridus*)

Fig. 9. Üçadalarda Zıpkınla Vurularak Örneklenmiş Papağan Balığı (*Scarus ghobban*)

Fig. 10. Timsah Balığı (*Champsodon nudivittis*)

Fig. 11. Phaselis Bölgesinde Aslan Balığı (*Pterois miles*)

Tartışma ve Sonuç

Phaselis karasularındaki biyo-çeşitlilik üzerinde sürdürdüğümüz çalışmalar sonucunda 28 familyaya ait 44 lesepsiyan balık türü tespit edilmiştir. Antalya Körfezi'nde yapılan başka bir çalışmada ise lesepsiyan balık türü sayısı 54'e ulaşmıştır¹⁰. İsrail kıyılarında ise bu sayının yaklaşık 100 türe ulaştığı bildirilmektedir¹¹. Bu veriler, Doğu Akdeniz (Levantine) ekolojik sisteminden batıya doğru uzaklaştıkça, Kızıldeniz orijinli türlerin sayısında da azalmanın olduğunu göstermektedir.

Akdeniz ekosistemine giren balık türlerinden bazıları, bu yeni ortama çok iyi bir şekilde adapte olmuş ve hızlı bir şekilde popülasyonlarını oluşturmuştur. Bu türlere, Nil Barbunu (*Upeneus moluccensis*), Kılkuyruk mercan (*Nemipterus randalli*), Lokum balığı (*Saurida lessepsianus*), Külâh balığı (*Fistularia commersoni*), sokar balıkları (*Siganus rivulatus* ve *Siganus luridus*) gibi türler örnek gösterilebilir¹². Bu türlerin aksine bazı balık türleri de araştırmacıların yüzeysel bildirimleriyle sınırlı kalmıştır¹³.

Akdeniz'e sonradan dâhil olmuş balık türlerinin yeni ekosistem ve balıkçılık üzerine olumlu ve olumsuz bir takım etkileri bulunmaktadır¹⁴. Ekosistem yönünden ele alındığında ekosisteme yeni giren türlerin yerli türler üzerine baskı kurması ve de besin-alan açısından rekabet etmesi gen karışımı açısından olumsuzluk olarak görülmektedir. Bunun aksine zayıf nişlerin zenginleşmesi yönünden bakıldığında ise göçlerin olumlu katkılar sağladığı da düşünülmektedir.

Balıkçılık açısından düşünüldüğündeyse Lesepsiyan göç yapan balıkların çok az bir kısmı ekonomik olarak değerlendirilebilmektedir. Bu türlerin çoğunluğu ekonomik olarak değerlendirilemediği gibi balıkçılık operasyonlarını da güçleştirmektedir. Örnek olarak, Balon balıkları balıkçı olta ve ağlarına zarar vermekte, ayrıca bu av araçlarıyla yakalanan balıkları da yiyerek balıkçıların işini daha da güçleştirmektedirler.

Balık ve balıkçılık antik Phaselis halkının önemli bir besini ve geçim kaynağı olmasına rağmen, Phaselis çevresinde tespit ettiğimiz 28 familyaya ait 44 balık türünü Phaselis halkı besin olarak hiç tüketmemiş ve görmemiştir. Bunun nedeni de o dönemde bu balık türlerinin Akdeniz ekosisteminde bulunmaması ve Süveyş Kanalı açıldıktan sonra Akdeniz'e girmiş olmalarıdır.

¹⁰ Gökoğlu – Teker 2015.

¹¹ Goren *et al.* 2013.

¹² Galil 2007.

¹³ Gökoğlu *et al.* 2003; Bariche 2012.

¹⁴ Ben-Tuvia 1985; Galil 2007.

BİBLİYOGRAFYA

- Aslan – Baybo 2015 E. Aslan – S. Baybo, "Phaselis Kent Limanları ve Sualtı Araştırmalarının Ön Değerlendirmesi". *Phaselis I* (2015) 1-17.
- Arslan – Tüner Önen 2014 M. Arslan – N. Tüner Önen, "2013 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması". *Araştırma Sonuçları Toplantısı 32/2* (2014) 289-300.
- Arslan – Tüner Önen 2015 M. Arslan – N. Tüner Önen, "Phaselis ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2014". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 13* (2015) 198-207.
- Bariche 2012 M. Bariche, "Recent Evidence on the Presence of *Heniochus intermedius* (Teleostei: Chaetodontidae) and *Platycephalus indicus* (Teleostei: Platycephalidae) in the Mediterranean Sea". *BioInvasions Records 1/1* (2012) 53–57. DOI: <http://dx.doi.org/10.3391/bir.2012.1.1.12>.
- Ben-Tuvia 1985 A. Ben-Tuvia, "The Impact of the Lessepsian (Suez Canal) Fish Migration on the Eastern Mediterranean Ecosystem". Eds. M. Moraitou-Apostolopoulou – V. Kiortsis, *Mediterranean Marine Ecosystems*. New York (1985) 367-375.
- Galil 2007 B. Galil, "Loss or Gain? Invasive Aliens and Biodiversity in the Mediterranean Sea". *Marine Pollution Bulletin 55* (2007) 314-322. DOI: 10.1016/j.marpolbul.2006.11.008.
- Golani – Sonin 1992 D. Golani – O. Sonin, "New Records of the Red Sea Fishes, *Pterois miles* (Scorpaenidae) and *Pteragogus pelycus* (Labridae) from the Eastern Mediterranean Sea". *Jpn. J. Ichthyol. 39/2* (1992) 167-169.
- Goren *et al.* 2013 M. Goren, B. Galil, A. Diamant – Y. Levit, "The Impact of Invasive Fish Populations on the Eastern Mediterranean Food Web". *Rapp. Comm. int. Mer Médit.* 40 (2013) 593.
- Gökoğlu – Teker 2015 M. Gökoğlu – S. Teker, "Biodiversity: New Egzotic Fish Species in the Gulf of Antalya". VI. *International Scientific Agricultural Symposium. Jahorina. 15-18 October 2015. Bosnia & Herzegovina*. [Poster Presentation].
- Gökoğlu 2013 M. Gökoğlu, Y. Özvarol – B. A. Balci, "Some New Records and Lessepsian Fish Species in the Gulf of Antalya". *The First International Fisheries Symposium in the North Cyprus 24-27 March 2013*. [Book of Abstracts] pp. 67.
- Gökoğlu *et al.* 2003 M. Gökoğlu, T. Bodur – Y. Kaya, "First Record of the Red Sea bannerfish (*Heniochus intermedius* Steindachner, 1893) from the Mediterranean Sea". *Israel Journal of Zoology 49* (2003) 324-325.
- Iglesias – Frotte 2015 S. P. Iglesias – F. Frotte, "Alien Marine Fishes in Cyprus: Update and New Records". *Aquatic Invasions 10/4* (2015) 425–438. DOI: 10.3391/ai.2015.10.4.06.
- Tüner Önen – Yılmaz 2015 N. Tüner Önen – F. Yılmaz, "A New Athena Polias Votive Inscription from the Phaselis' Acropolis". *Adalya XVIII* (2015) 121-131.